

Ammatillisen koulutuksen merkitykset ammattikoulutaustaisten yliopisto-opiskelijoiden näkökulmasta

Ammattikoulutaustaiset yliopisto-opiskelijat näkevät ammatillisen koulutuksen eri tavoin: joillekuille se on tavoitteellinen askel kohti omia päämääriä, toisille väärä valinta, itsestäänselvyys tai välttämätön paha. Ammatilliselle koulutukselle annetut merkitykset luovat kuvaa siitä, kenelle koulutus on tarkoitettu ja millaiset jatkokoulutusvalinnat ovat kullekin mahdollisia. Tutkimus osallistuu keskusteluun koulutuspolitiikan linjauksista ja avartaa käsityksiä ammatillisen tutkinnon suorittaneiden jatko-opintomahdollisuuksista.

 "[Ammatillisten erikoistumisopintojen lisäksi] tutkinnon jo suorittaneita on ohjattava koulutustasoa nostavaan korkeakoulutukseen. [...] Nuorten korkeakoulutusasteen nostaminen edellyttää myös [ammatillisen] toisen asteen päättävien nuorten korkeakouluvalmiuksien parantamista." (OKM 2023, 17)

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ julkaisi helmikuussa 2023 kannanoton tulevan hallituskauden keskeisiin koulutuspoliittisiin kysymyksiin. Siinä korostuvat tavoitteet moninkertaisen samantasaisen tutkintokoulutuksen vähentämisestä ja nuorten aikuisten koulutustason nostosta. Tavoite on, että vuoteen 2035 mennessä puolet ikäryhmästä suorittaa korkeakoulututkinnon. Sen saavuttaminen edellyttää, että

nykyistä suurempi osa myös ammatillisen tutkinnon suorittaneista jatkaa opintojaan ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa.

Toisen asteen koulutusvalinnalla on yhteys yksilön myöhempiin koulutuspolkuihin. Suomessa ammatillisen toisen asteen tutkinnon suorittaneilla on vuodesta 1998 alkaen ollut yleinen jatko-opintokelpoisuus, mutta vuonna 2017 vain neljä prosenttia nuorista tutkinnon suorittaneista jatkoi välittömästi korkeakouluopinnoissa (Loukkola 2019). Vuonna 2017 noin viidenneksellä ammattikorkeakoulun päivätoteutuksessa aloittaneista oli ammatillinen tutkinto ilman ylioppilastodistusta. Tutkinto- ja monimuotokoulutuksessa vastaava tausta oli joka kolmannella (Loukkola 2019). Yliopistoihin valituista vuonna 2017 vain kolmella prosentilla oli

pohjakoulutuksenaan ammatillinen tutkinto (Haltia ym. 2018).

Ammatillista koulutusta voidaan tarkastella instituutiona ja sosiologi Pierre Bourdieun (1986) teoreettiseen käsitteistöön viitaten kenttänä, jolla on suhde muihin koulutuksen muotoihin ja muuhun yhteiskuntaan (ks. Naidoo 2004). Instituutiot määrittelevät asemansa ja identifioituvat suhteessa toisiinsa erilaisten kategorioiden kautta, jolloin ne samalla tuottavat sosiaalista järjestystä (Jokinen ym. 2012).

Kategorisoinneilla määritellään kunkin instituution erityisiä tehtäviä, oikeuksia ja vastuita, jotka ilmenevät esimerkiksi lainsäädännössä, normeissa ja oppilaitosten toimintatavoissa. Ne tuottavat myös kulttuurisesti jaettuja käsityksiä siitä, millaisia ammatillisen oppilaitoksen opiskelijat ovat suhteessa vaikkapa lukiolaisiin tai korkeakouluopiskelijoihin. Kategoriset eronteot heijastuvat opiskelijoiden tulkitoihin siitä, millaisia he itse ovat tai millainen joku muu on. Opiskelijoita määrittelevät vihjeet vahvistavat samalla ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoiden kokemusta siitä, että ammatillinen koulutus on tai ei ole tarkoitettu sellaisille ihmisille kuin he, sekä suuntaavat jatkokoulutusvalintoja.

Siirtymiä ammatillisesta koulutuksesta korkeakoulutukseen on tutkittu aikaisemmin koulutuspolkujen ja opintourien näkökulmista, usein tilastollisia menetelmiä hyödyntäen (Haltia ym. 2022; Virolainen & Tønder 2018; Stenström yms. 2012). Siitä on kuitenkin vain vähän tutkittua tietoa, miten ammatillista polkua yliopistoon jatkaneet opiskelijat refleктоivat jälkikäteen kokemuksiaan ammatillisista opinnoista (ks. kuitenkin Lindell ym. 2022; Pesonen 2020; Piesanen 2005). Tutkimuksemme paikkaa tätä tutkimusaukkoa tarkastelemalla yliopisto-opiskelijoiden edeltäville ammatillisille opinnoilleen antamia merkityksiä. Samalla analysoimme sitä, millaisia institutionaalisia rajoja näissä merkityksenannoissa rakentuu kategorisointien avulla (Jokinen ym. 2012). Tarkemmat tutkimuskysymyksemme ovat,

- 1) millaisia merkityksiä ammattikoulustaistaiset yliopisto-opiskelijat antavat aiemmalle ammatilliselle koulutukselleen
- 2) millaisiksi ammatillisen koulutuksen rajat rakentuvat näissä merkityksenannoissa.

Ammatillista koulutusta koskevat merkityksenannot rakentuvat tässä tutkimuksessa suhteessa haastattelvien nykyisiin opintoihin yliopistossa. Emme kuitenkaan tarkastele koulutuspolkua ammatillisesta koulutuksesta yliopistoon tai sitä, miten yksilöt ovat tehneet siirtymiä koskevaa rajatyötä eli kohdanneet ja ylittäneet institutionaalisia rajoja (O'Shea 2020).

Yliopisto-opiskelijoiden edeltäville ammatillisille opinnoilleen antamia merkityksiä tutkimalla lisäämme ymmärrystä ammatillisesta koulutuksesta instituutiona sekä kategorisoinneista, joilla instituution rajoja määritellään. Tulokset täydentävät siten koulutusvalintojen, koulutusmahdollisuuksien ja koulutuksellisen tasa-arvon tutkimusta. Samalla osallistumme keskusteluun koulutuspolitiikan linjauksista ja avaramme käsityksiä ammatillisen tutkinnon suorittaneiden jatko-opintomahdollisuuksista.

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN KONTEKSTI JA KOULUTUSINSTITUUTIOIDEN RAJAT

Ammatillinen koulutus on lisännyt suosiotaan nuorten keskuudessa 2000-luvulla. Vuonna 2023 sen valitsi peruskoulun jälkeisessä yhteishaussa 40 prosenttia hakijoista (OPH 2023). Vaikka ammatillinen koulutus erityisesti suosituimmilla aloilla on joillekin nuorille tavoitteellinen ja kunnianhimoinen valinta (Herranen & Souto 2016), elää edelleen myös puhetapoja, joissa ammatillisia oppilaitoksia pidetään peruskoulussa huonommin menestyneiden ja kouluttautumiseen vähemmän panostavien opiskelupaikkana (Snellman 2016; Niemi & Kurki 2013). Ammatillisen koulutuksen merkityksiä tarkasteltaessa uusinnetaan helposti kulttuurisia kategorioita, jotka erottavat toisistaan käytännön ja teorian sekä käden ja pään taidot (Nylund ym. 2018).

Koulutusvalintoihin sisältyy sosiaalista valikoitumista ja eriarvoisuutta. Matalasti koulutettujen vanhempien lapset, maahanmuuttaneet ja erityisopetusta tarvitsevat nuoret valitsevat todennäköisemmin lukion sijasta ammatillisen koulutuksen (Kalalahti ym. 2020; Stenström ym. 2012). Ammatillisen koulutuksen alat ovat myös vahvasti sukupuolittain eriytyneitä (Nylund ym. 2018; Lappalainen ym. 2013). Opiskelijoiden sosioekonomiset taustat ovat yhteydessä

TYÖVÄENLUOKKAISESTA JA AMMATTIKOULUTAUSTASTA TULEVALLE KORKEAKOULUTUS SAATTAVAT NÄYTTÄÄ KAUKAISelta JA VIERAALTA.

koulutuksellisten siirtymien sujuvuuteen, opintojen etenemiseen tavoiteajassa, keskeytyksiin ja koulutusalan vaihtamiseen (Stenström ym. 2012).

Kulttuurisia arvostuksia uusinnetaan paitsi perheissä, myös koulutusinstituutioissa. Oppilaitoskulttuurit sosiaalistavat oppijaa odotuksiin ja tottumuksiin, jotka osaltaan rajaavat sitä, millainen käsitys hänelle muodostuu itsestään mahdollisena tulevana korkeakouluopiskelijana (Reay ym. 2001; Haltia ym. 2022; ks. myös Laaksonen & Niemi 2022). Ammatillisen tutkinnon suorittaneesta ajatus yliopisto-opiskelusta voi tuntua hyvin kaukaiselta, eikä hän välttämättä pidä sitä itselleen kiinnostavana tai mahdollisena vaihtoehtona (Haltia ym. 2022). Opiskeluvaihtoja rajaavat lisäksi olennaisesti yksilön opintomenestys ja opiskeluhistorian myötä syntynyt käsitys omasta kyvykkyydestä ja potentiaalista (Tolonen & Aapola-Kari 2021).

Siirtymää ammatillisesta koulutuksesta yliopistoon voidaan tarkastella eräänlaisena rajojen ylittämisenä (*boundary crossing*), jolla tarkoitetaan institutionaalisten, sosiaaliseen taustaan ja elämäntilanteeseen sidoksissa olevien haasteiden kohtaamista ja ylittämistä (O'Shea 2020). Aikuiskasvatuksen tutkimuksessa 'rajojen ylittämisellä' on usein viitattu opimiseen, jota tapahtuu liikuttaessa erilaisten professionaalisten kontekstien välillä, sekä oppilaitosten ja työelämän kehittäessä uudenlaisia yhteistyön muotoja (Akkerman & Bakker 2011). Tässä tutkimuksessa viittaamme käsitteellä kuitenkin korkeakoulutuksen tasa-arvoa tutkineen Sarah O'Shean (2020) tavoin bourdieulaisesta teoretisoinnista kumpuavaan institutionaalisten ja sosiaalisten kenttien välisten rajojen tarkasteluun. Tällöin korostuu se, miten erilaiset pääomat muovaavat toimintaa erilaisilla kentillä. Näihin kuuluvat ensinnäkin taloudelliset resurssit,

verkostot sekä konkreettiset tiedot ja taidot. Pääomiin luetaan lisäksi kasvatuksessa ja koulutuksessa omaksutut tavat, ajattelumallit ja ymmärrys omasta paikasta maailmassa. Rajoilla tarkoitetaan myös opiskelijoiden perhe- ja koulutustaustoista omaksuttuja käsityksiä ja odotuksia siitä, millainen koulutus on itselle mahdollista ja sopivaa (Haltia & Isopahkala-Bouret 2023; O'Shea 2020; Reay ym. 2001).

Työväenluokkaisesta ja ammattikoulutaustasta tuleville opiskelijoille korkeakoulutus ja varsinkin yliopistomaailma saattavat näyttää kaukaisilta ja vierailta (Käyhkö 2014; Lindell ym. 2022; Pesonen 2020). Korkeakouluopintojen aloittaminen voikin merkitä aiemmin omaksuttujen käsitysten uudelleen asettamista ja irrottautumista omaan taustaan kytkeytyvistä odotuksista (O'Shea 2020; Piesanen 2005).

Suomessa ammatillisen tutkinnon suorittaneilla ei ole muodollista estettä siirtyä korkeakoulutukseen, mutta käytännössä opiskelijaksi pääsyä rajoittavat yliopistojen opiskelijavalinnat (Isopahkala-Bouret ym. 2021). Ne määrittävät, mitä hakijoilta vaaditaan ja minkä perusteella heidät asetetaan järjestykseen. Yliopistojen opiskelijavalinnassa todistuksina huomioidaan ainoastaan ylioppilastutkinnon arvosanat, joten ammatillisen tutkinnon suorittaneet eivät voi kilpailla opiskelupaikoista todistusvalinnoissa. He voivat hakea yliopistoon ainoastaan niissä väylissä, joissa todistusta ei huomioida, kuten pääsykokeissa tai avoimen väylällä. Ammatikorkeakoulujen opiskelijavalinnoissa ammatillisen perustutkinnon todistukset sen sijaan huomioidaan. Hakukelpoisuus todistusvalinnoissa viestii hakijoille, keitä oletetut hakijat ja tulevat opiskelijat ovat. Huomattava osa ammattikoulutaustaisista yliopisto-opiskelijoista on hankkinut ensin ammatikorkeakoulututkinnon tai suorittanut opintoja avoimessa yliopistossa (Lahtomaa 2023; Haltia ym. 2022; Haltia ym. 2018; Nori & Vanttaja 2018; Piesanen 2005).

Aikuisopiskelijoiden opiskelumahdollisuuksia saattavat rajata lisäksi elämäntilanteen määrittämät reunaehdot. Opiskeluaikaita kehystäviä reunaehtoja ovat esimerkiksi toimeentulo ja perhettä koskevat hoivavelvollisuudet sekä niiden vaatima ajankäyttö ja jaksaminen (Laakkonen ym. 2017). Institutionaalisisista tekijöistä joustavuus sekä sisäänpääsyssä,

opiskelumuodoissa että opintoajoissa edesauttaa aikuisopiskelua (Lahtomaa 2023; Nori & Vanttaja 2018).

TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSIN KULKU

Tutkimusta varten haastateltiin 33 eri alojen yliopisto-opiskelijaa, jotka olivat suorittaneet aikaisemmin vähintään yhden ammatillisen toisen asteen tutkinnon, mutta eivät olleet käyneet lukiota eivätkä kirjoittaneet ylioppilaaksi. Haastateltavia oli kahdesta yliopistosta, ja he olivat kuuden eri tiedekunnan pääaineopiskelijoita 17 oppiaineessa. Haastattelurunko rakentui koulutuksellisen elämänkulun vaiheiden ja siirtymien ympärille: opiskelu peruskoulussa, toisen asteen koulutusvalinta, ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelu, mahdolliset muut opinnot, työhön siirtyminen sekä hakeutuminen yliopisto-opiskelijaksi.

Teemahaastatteluista 22 toteutettiin keväällä 2019 ja 11 keväällä 2022 viiden tutkijan voimin¹. Haastateltavat hankittiin opiskelijoiden sähköpostilistan, suorien kontaktien sekä opiskelijoiden suosiman Jodel-viestisovelluksen avulla. Jotkin haastatellut toteutettiin kasvokkain ja toiset etäyhteydellä, ja ne kestivät puolesta tunnista kahteen tuntiin. Haastattelut litteroitiin sanatarkasti. Kiinnitimme tutkimusprosessin aikana erityistä huomiota siihen, että haastateltavia ei voinut tunnistaa, sillä joissain yliopiston koulutusohjelmissa he saattoivat olla ainoita ammattikoulustaustaisia opiskelijoita.

Tutkimukseen osallistuneiden taustat ja kokemukset ammatillisesta koulutuksesta vaihtelivat suuresti, mikä oli tutkimuksemme kannalta toivottavaa. Mukana oli 20 miestä ja 13 naista, iältään he olivat 20–47-vuotiaita. Haastateltavien vanhemmista useimmilla oli ammatillinen koulutus. Seitsemän haastatellun vanhemmista toisella oli ammattikorkeakoulututkinto. Neljän vanhemmista toisella tai molemmilla oli yliopistotutkinto. Haastateltavista 15 oli suorittanut ainoastaan ammatillisen perustutkinnon, kun taas 18 oli suorittanut lisäksi avoimen yliopiston opintoja tai ammattikorkeakouluopintoja tai kumpiakkin. Kahdeksan haastateltua oli suorittanut ammattikorkeakoulututkinnon. Ainoastaan yksi oli aloittanut yliopisto-opinnot heti ammatillisen perustutkinnon

suoritettuaan, kun taas valtaosalla oli näiden opintojen välillä usea vuosi. Useimmat haastatellut olivat päässeet sisään päävalinnassa, 11 oli hyväksytty avoimen väylässä ja neljä oli päässyt erillisväylän kautta maisteriohjelmaan. Kaksi haastateltua suoritti kahta yliopistotutkintoa samanaikaisesti. Haastateltavien nimet on muutettu pseudonyymeiksi.

Analysoimme haastatteluaineistoa sekä teematisesti että kategoria-analyysia soveltaen (Jokinen ym. 2012). Sosiaalityeilijöiden Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suominen (2012) mukaan kategoria-analyysi on ihmisiä itseään, muita ihmisiä ja asioita koskevien luokittelujen ja erontekojen tutkimista. Kategorisointi on osa jokapäiväistä vuorovaikutusta ja toimintaa, jonka avulla teemme ympärivävyä yhteiskuntaa ja kulttuuria ymmärrettäväksi ja pidämme yllä sosiaalista järjestystä. Kategoria-analyysin avulla on mahdollista paneutua myös koulutusinstituutioiden erityisiin luokittelutapoihin, kuten oppilasarvioinnin tuottamiin käsityksiin akateemisesti lahjakkaista ja vähemmän lahjakkaista opiskelijoista (ks. myös Tolonen & Aapola-Kari 2021). Erityisen kiinnostavaa on tarkastella sitä, miten toimintaan osallistuvat itse orientoituvat erilaisiin institutionaalisiiin kategorioihin ja käyttävät niitä omissa merkityksenannoissaan. Osalliset voivat itse aktiivisesti sekä uusintaa että haastaa vallitsevia kategorisointeja.

Analyysin kulku eteni siten, että ensin teemoitelimme haastattelut ja luokittelimme aineistosta ammatillista koulutusvalintaa kehystäneitä tekijöitä seuraavasti: 1) perhetausta kattoi perheen sosioekonomiset ja kulttuuriset resurssit eli vanhempien mahdollisuudet tukea lastaan koulutusvalinnoissa, 2) koulumenestys ja asenne opiskeluun, 3) kaverit ja sosiaalinen mukaan kuuluminen koulutuksessa, 4) opintojen eteneminen ja 5) työelämää koskevat tavoitteet. Helpottaaksemme aineiston systemaattista läpikäyntiä laadimme taulukon, johon koostimme kunkin haastatellun koulutusvalintoja kehystäneet tekijät luokitteliemme teemojen mukaisesti. Tämän jälkeen analysoimme kuhunkin näistä tekijöistä liittyviä kategorisointeja, kuten vanhempien runsaat / niukat resurssit tukea lastaan, opiskelijan hyvä / keskinkertainen / huono koulumenestys. Tällaiset yleisesti jaetut kategoriat heijastelivat samalla sitä,

TUTKIMUSTEHTÄVÄN MUKAISESTI ANALYYSIN FOKUS OLI AMMATILLISTA KOULUTUSTA KOSKEVISSA MERKITYKSENANNOISSA.

mitä pidetään normaalina ja arvostettuna ammatillisen koulutuksen kontekstissa (ks. Jokinen ym. 2012). Kulttuuriset kategoriat olivat tunnistettavissa aineistosta huolimatta siitä, näyttäytyikö tietty teema yksittäisen opiskelijan kohdalla valintoja mahdollistavana vai rajoittavana tekijänä.

Analyysin kolmannessa vaiheessa muodostimme neljä kattavaa kuvauskategoriaa siitä, millaiseksi ammatillisen koulutuksen merkitys haastateltaville rakentui. Samalla teimme näkyväksi niitä rajoja ja rajoituksia, joita ammatilliseen koulutukseen kytkeytyi suhteessa haastateltavien nykyiseen eli yliopisto-opiskelijan positioon. Tutkimustehtävän mukaisesti analyysin fokus oli ammatillista koulutusta koskeviissa merkityksenannoissa. Jaottelimme haastatellut lisäksi löyhästi kuvauskategorioiden mukaisesti ryhmiin.

AMMATILLISELLE KOULUTUKSELLE ANNETUT MERKITYKSET

Haastateltujen ammatilliselle koulutukselle yliopisto-opintojen edeltäjänä antamat merkitykset jakautuivat neljään kuvauskategoriaan. Ammatillinen koulutus voitiin nähdä 1) tavoitteellisena askeleena kohti omia päämääriä, 2) vääränä valintana, 3) itsestäänselvyytenä tai 4) välttämättömänä pahana. Kuhunkin kategoriaan sisältyi omanlaisiaan kokemuksia ammatillisen koulutuksen reunaehdoista. Merkitysten sisällöllinen vaihtelu näkyi siinä, millaisiin rajoihin haastatellut olivat henkilökohtaisesti törmänneet ja arvioivatko he ammatillisia opintojaan myönteiseen vai kielteiseen sävyyn kategorisointien pohjalta. Ammatilliselle koulutukselle annetut merkitykset orientoivat eri tavoin jatko-opintoihin, mutta kielteisetkään opiskelukokemukset eivät olleet estäneet yliopisto-opintoja myöhemmin elämässä.

Tavoitteellinen askel

Ammatillisen koulutuksen rakentuminen tavoitteelliseksi askeleeksi kohti korkeakoulua erottui kategorioista siinä, että se sisälsi vähiten kokemuksia opiskelua estävistä rajoista. Sen sijaan siinä korostui tasa-arvoisia kouluttautumismahdollisuuksia korostavan koulutuspolitiikan mukainen lupaus korkeakoulukelpoisuudesta ja -valmiuksista: ammatillinen koulutus näyttäytyi ennen kaikkea jatkokouluttutumisen mahdollistajana. Opintoihin ei hakeuduttu ensisijaisesti siksi, että saataisiin ammatti ja pätevyys toimia alalla, vaan ammatilliset opinnot olivat vain yksi vaihe matkalla kohti seuraavaa tavoitetta.

”Mä olin varmaan ehkä joku 17 tai 18, kun mä olin siellä ammattiopistossa ja mä unelmoin siitä jo silloin, että ’voi että kun mulla olis joku [mahdollisuus] [--]. Oliskohan mulla joku väylä tästä päästä tonne lukee kauppiukseen kauppatieteitä?’ Ja kyl mä unelmoin siitä jo silloin. Ja mä olin jo päättänyt että mä aion mennä ammattikorkeakouluun sen [amatillisen] tutkinnon jälkeen. Ja kyllä mä unelmoin yliopistosta jo silloin. Kyl mä muistan sen selvästi, että mä kattelin niitä kaikkia yliopistoesitteitä.” (Soili)

Ammatillinen koulutus oli käytännöllinen ja järkevä valinta, joka näyttäytyi jo ennen opintojen alkua olemassa olleiden tulevaisuuden suunnitelmien mahdollistajana. Perhetausta näyttäytyi voimavarana silloin, kun vanhemmilla oli runsaasti sekä koulutus-pääomaa eli korkeakoulututkinto että taloudellisia resursseja tukea lastensa koulutusvalintoja ja opiskelua. Vanhemmilla oli tietoa vaihtoehtoisista opiskeluväylistä, ja he osasivat suositella lapsilleen ammatillista koulutusta väylänä korkeakoulutukseen silloin, jos peruskoulun päättötodistus ei riittänyt lukion sisäänpääsyyn.

Opiskelu ammatillisessa koulutuksessa sujui hyvin. Sitä ei koettu erityisen kielteisenä, vaikka se ei ollut myöskään myönteisessä mielessä omaa identiteettiä muovaava ja vahvistava kokemus. Kiinnittyminen opiskelijayhteisöön näyttäytyikin ristiriitaisena: yhtäältä koulussa viihdyttiin hyvin ja opiskelukavereiden kanssa tultiin toimeen, toisaalta asemoiduttiin erilaisiksi kuin muut ammatillisen oppilaitoksen

KAIKILLA AMMATTI- KOULUTAUSTALLA JATKO- OPINTOIHIN TÄHTÄÄVILLÄ EI OLLUT RIITTÄVÄSTI TIETOA VAIHTOEHDOSTA.

opiskelijat. Erilaisuuden kokemusta vahvasti ajatus siitä, ettei kiinnittynyt siihen ammattiin, johon oli opiskelemassa eikä nähnyt itseään ammatillisen tutkinnon mahdollistamassa työssä. Ne haastatellut, joiden vanhemmilla oli korkea koulutus, paikansivat eron omaan keskiluokkaiseen perhetaustaansa, jonka vuoksi he kokivat tulevansa eri maailmasta kuin useimmat muut opiskelijat.

”Kyllä mä tunsin et mä oon aika erilainen, mutta mä myös aattelin että se on niinku myös semmonen hyvä asia, mutta niinku, että kyllä tuntu välillä sillee ulkopuoliselta jotenki että, onko tää ihan niinku mun porukka [--] heidän mielestä mä oon jotenki, olin ihan erilaisesta maailmasta ku he, ja sitte kyllä niinku sen ymmärsin pikkuhiljaa siinä sitten ollessa mutta, en tiää, jotenki niinku tuntu semmoselta että en ehkä samaistu samalla tavalla heihin mitä he samaistu toisiinsa.” (Henna)

Lisäksi monella vapaa-ajan sosiaalinen yhteisö oli toisaalla, kun esimerkiksi vanhat kaverit olivat jatkaneet lukioon. Lukiossa opiskelevien kavereiden vaikutusta oli osin se, että katse pysyi suunnattuna jatko-opintoihin. Kun mielessä oli vahvasti korkeakouluun pääsy, erityiseksi haasteeksi nousivatkin ne institutionaaliset tekijät, jotka määrittävät opiskelijavalintoja. Kaikilla ammattikoulutaustalla jatko-opintoihin tähtäävillä ei ollut riittävästi tietoa vaihtoehtoista, ja opinto-ohjaus koettiin puutteelliseksi.

Institutionaaliset rajat olivat ammatillisten opintojen tavoitteellisuutta korostavan kuvauskategorian näkökulmasta läsnä kahtalaisesti: Yhtäältä ammatillinen koulutus oli nimenomaan mahdollistaja antaessaan korkeakoulukelpoisuuden ja toimiessaan askeleena kohti korkeakoulua. Toisaalta opiskelijat kuitenkin törmäsivät ammatillisen koulutuksen

institutionaaliin reunaehtoihin, kuten korkeakoulutuksen duaalimallin eli ammattikorkeakoulun ja yliopiston erilaisiin tutkinto-ohjelmiin ja opiskelijavalintojen asettamiin vaatimuksiin. Monelle ammatikorkeakouluopinnot ammatillisten opintojen jatkona oli ainoa koulutusvaihtoehto, jonka he tunsivat. Yliopistoa osattiin ajatella varteenotettavana valintana vasta aikuisuudessa. Kun tuli aika hakea yliopistoon, pääsykokeet osoittautuivat monille haastaviksi. Jotkut löysivät avoimen yliopiston väylästä vaihtoehdon ja keinon ylittää rajoja kokeiltuaan ensin muutaman kerran turhaan päästä pääsykokeilla sisään. Toiset puolestaan suorittivat ensin ammattikorkeakoulututkinnon ja hakivat sitten erillisväylän kautta yliopiston maisteriopintoihin.

Väärä valinta

Ammatillisen koulutuksen määrittäminen vääräksi valinnaksi erottui omaksi kuvauskategoriakseen. Koulutus oli opiskelijoiden mielestä ensin saattanut tuntua kiinnostavilta, mutta kun opintoihin ja opiskeltavaan alaan oli paremmin tutustuttu, ne eivät tuntuneetkaan itselle sopivilta. Kuten tavoitteellisen askelen kategoriassa jatkokoulutus suunnitelmat olivat tunnistettavissa jo toisen asteen koulutuksen aikana. Joillakin väärä valinta kytkeytyi siihen, että ammatillinen koulutus ei ollut ollut aito valinta, vaan sitä oli ohjannut esimerkiksi halu välttää joutuminen samaan kouluun kiusaajien kanssa.

”Mä en sit laittanu sitä [lukiota vaihtoehdoksi] koska sinne meni kaikki ne mun kiusaajat. [--] [Amiksessa] meil oli hyvä porukka, mut sit jotenki koin myös olevani vähän erilainen sillee, et mä olin just ehkä vähän enemmän teoriapainotteinen kuin ne muut.” (Emilia)

Ammatillisen koulutuksen vääränä valintana kokeet törmäsivät institutionaaliin rajoihin jo opintojensa aikana. Kiinnittyminen ammatillisen koulutuksen kulttuuriin tuntui hankalalta. Opiskelukokemusta väritti pettymys omiin valintoihin ja tunne siitä, että oli opiskelemassa paikassa, johon ei oikeasti kuulunut ja josta oli vaikeampi päästä jatkamaan siihen suuntaan, johon olisi halunnut koulutuspolkuaan

suunnata. Kielteinen tulkinta ja katumus nuoruuden valintoja kohtaan korostui erityisesti siinä vaiheessa, kun toive yliopistoon pääsystä heräsi: "[o]n vähän katunu sitä et kui ei menny sinne lukioon" (Laura). Kokemusta väärästä valinnasta vahvisti joillakin akateeminen perhetaustaista, jolloin ammatillinen koulutus oli ristiriidassa vanhempien odotusten kanssa.

Kokemus väärästä valinnasta linkittyi siihen, että opiskelijat olivat pettyneitä kokemaansa opintojen matalaan vaatimustasoon ja siihen, että ammatillisten opintojen sisällöt ja toteutustapa eivät mahdollistaneet oman potentiaalain täyttä hyödyntämistä: "[t]uli semmonen alisuorittajaolo." (Niko) Jälkikäteen he arvioivat, että lukio-opinnot olisivat antaneet enemmän valmiuksia yliopisto-opintoihin, eikä heidän olisi tarvinnut itsenäisesti nähdä yhtä paljon vaijaa pääsykokeisiin valmistautuessaan tai kuroessaan tiedollisia aukkoja kiinni.

"[Mulle sanottiin] että 'hae lukioon, et sä kadut sitä vielä, jos sä et hae'. [--] Mä jotenki myös ajattelin että eihän sillä ole mitään merkitystä et käynkö mä lukion vai ammattikoulun, ammattikoulus mä saan ammatin, lukiost mä en saa mitään. Et ku molemmista voi hakee jatko-opiskelemaan. Mä en ehkä myöskään täysin tiedostanu sitä, että se toisaalta voi olla tosi iso este se, että ei oo käynny lukiota. Niinku esimerkiks jos haluis lääkkiseen niin siinä joutuis tekee todella paljon lisää duunia. Ja muutenkin lukio nyt on aika paljon sivistävämpi ku ammattikoulu niinku siin mieles, että siis ammattikoulun vaikka nyt matematiikka ni ei siel mennä lukion matematiikan tasolle ja tämmöstä. Et tota, kyl voin myöntää, et oon sitä jonkun verran katunu kyl myöhemmin. Et ois, vois ehkä et, jos näkisin itteni 16-vuotiaana nyt niin voisin kyllä läimäistä pari kertaa, et 'Nainen, ajattele vähän!'" (Johanna)

Johannan keskiarvo peruskoulutodistuksessa oli yhdeksän, ja hän oli kiinnostunut yleissivistävistä opinnoista, joita olisi jälkikäteen ajatellen voinut opiskella monipuolisemmin lukiossa kuin ammatillisessa koulutuksessa. Opintojen käytännönläheisyys ei syyttänyt niitä, jotka kokivat ammatillisen koulutuksen vääräksi valinnaksi: "Mä oisin viihtyny vaik niinku monta päivää niis teoriaopinnois ja sit ollu niis käytännöis

vähä sillee et 'blaa'." (Johanna) Opiskelun esteenä oli kokemus siitä, että vaikka sinänsä viihtyi koulussa, ja opiskelukaverit koettiin mukaviksi, ei kuitenkaan koettu kuulumista joukkoon, sillä ammatillisessa koulutuksessa valtavirtaa eivät olleet kiitettävä peruskoulun päättötodistus ja lukuaineista nauttiminen.

"Mut kyl yllätti siel täysin et ku, tää kuulostaa tosi ylimieliselt kyl nyt, mut tota tää on totta. Ni en mä tiää, jotenki se mut yllätti tosi paljon, et miten niinku joillekki pysty olee ne jotkut asiat niinku niin hirveen vaikeita. Et sit ku just ite se saa sen parhaan arvosanan siitä ja sitte jotkut ei niinku millään meinaa ymmärtää sitä asiaa." (Petteri)

Muiden opiskelijoiden joukossa ei viihdytty hyvin myöskään siksi, että ei haluttu osallistua koulun normien haastamiseen, mikä joissain koulutusohjelmisissa, varsinkin poikien osalta, tuntui olevan valtavirtaa: "Mä olin aluks vähän messis tos niinku, tollases keppostelus ja muussa [--] mut emmä siel kyl ihan sillee superhyvin viihtyny et, et se oli just, vaikutti siihen et mä en halunnu jäädä sille alalle." (Kristian). Vallitsevan koulukulttuurin nähtiin myös heijastuvan alan työkulttuuriin, eivätkä kokemukset työssäoppimisen jaksoilta lisänneet opiskeluhalukkuutta, päinvastoin. Se, että ei pystynyt näkemään itseään tulevaisuudessa alan töissä, sai harkitsemaan opintojen keskeyttämistä.

Opintojen päättyessä ei edes yritetty työllistyä alan töihin, vaan joko hakeuduttiin ammattikorkeakouluun jatkamaan opintoja usein aivan uudella alalla tai otettiin aikalisä ja vietettiin välivuosia matkustellen ja koulutusta vastaamattomia väliaikaisia töitä tehden ennen kuin ajatus yliopisto-opinnoista tuli näköpiiriin. Yliopisto-opintojen näkökulmasta harmitti, että ei ollut saanut kaikilta osin yhtä hyviä opiskelunvalmiuksia kuin lukiosta:

"[t]avallaa oli semmonen olo just et ois päässy nii pal helpommal ja ois löytäny ehkä sen oman reittinsä paljon nopeemmin jos ois käynny lukion mut sit tota ei nyt enää sillee et joo okei ois se kiva et ois se kaikki tavallaa yleissivistys mitä, mis on edelleenki aukkoj mut sit toisaalta se on kaikki semmost mitä mä voin itekki opiskella et ei paljoo tarvii ku avalla wikipediaa ja rupee selaillemaa suurinpiirtein." (Niko)

JO PERUSKOULUSSA OLI SYNTYNYT KÄSITYS SIITÄ, MIKÄ OLI OIKEANLAINEN KOULUTUS SELLAISILLE ”TYYPEILLE”, JOLLAINEN ITSE OLI.

Myös väärän valinnan tehneille rajaksi muodostuivat erityisesti opiskelijavalintoja koskevat institutionaaliset rajoitteet. Yliopisto-opintoihin siirtyminen edellytti omaehtoista opiskeluvaihtoehtojen ja tiedollisen pääoman vahvistamista esimerkiksi yliopiston pääsykokeisiin valmistauduttaessa ja yliopisto-opintoja suoritettaessa. Väärän valinnan kuvauskategoriassa toinen merkittävä raja oli opintoja värittänyt kokemus lukion ja ammatillisen koulutuksen, akateemisuuden ja ammatillisuuden välisestä kategorisesta vastakkainasettelusta, joka rajoitti omia opiskelumahdollisuuksia.

Itsestäänselvyys

Itsestäänselvyyden kuvauskategoriassa suhde ammatilliseen koulutukseen oli myönteinen, ja se koettiin itselle luonnollisena valintana. Vaikka jatko-opintojen näkökulmasta perheen vähäiset resurssit tarjota tukea koulutuspolulla oli rajoittava tekijä, nämä rajat eivät tulleet vastaan vielä varsinaisesti ammatillisten opintojen aikana. Toisin kuin opintojen tavoitteellisuutta korostavassa kuvauskategoriassa, syy ammatillisen koulutuksen valintaan oli nimenomaan halu työllistyä alalle ja toimia siinä ammatissa, johon koulutus valmistti.

Jo peruskoulussa oli syntynyt käsitys siitä, mikä käläiseen porukkaan kuului ja mikä oli oikeanlainen koulutus sellaisille ”tyypeille” kuin mitä itse oli:

”No joo, kaverit meni [amikseen] ja ehkä siel yläasteel aikalail jakautuu se porukka, [--] niinku vähä vastakkainasettelu, lukio vastaan amis tyyppinen. Ja sit oli ite sitä amisporukkaa. Ja sit nauruskeltiin niil ketkä menee lukioon ja toisin päin. Ehkä siit oli sit vaikeeta irtautuu muutenki.” (Niko)

Itsestäänselvyyden kokemuksesta vahvistivat itsekkin ammatillisen koulutuksen saaneiden vanhempien, sisarusten ja muiden sukulaisten esimerkit, jotka olivat kannustaneet opiskelemaan ja hankkimaan hyvän ammatin. Jos lähimpiin kuuluvilla ei ollut itsellään kokemusta lukioista tai korkeakoulutuksesta, he tahtomattaankin rajasivat valintaa ammatillisten opintojen suuntaan: ”Mun perhees on ammatillisesti koulutettuja [--] ni mul oli kyl semmonen malliki et sinne tavallaan vähän niinku kuuluu myös mennä.” (Noora). Samalla juuri vanhempien hyvä tuntemus ammatillisen koulutuksen vaihtoehtoista auttoi nuorta löytämään hyvän opiskelupaikan:

”Mä podin aika suurta tuskaa siinä, että mitä mä oikeesti nyt niinku meinaan tehdä. Mut sitte mun isä ties sitten tämän tota, [tietyn] ammattikoulun. Hän oli kato aiemmin käyny sen [samassa] ammattikoulussa sen [amatillisen] linjan. Ja sen [tietyn] linjan vieressä oli [tää toinen] koulu. Isä tiesi, et mä tykkään luonnontieteist ja oon niis hyvä. Niin se sitten ehdotti, et mites tommonen sitte. [--] Ja tota, isä sit järjesti sen sillai, että järjesti tapaamisen opettajan kanssa, ja sit siit se lähti. [--] mä voin oikeestaan vaan kiittää isää, et se oli melkeen pelkästään sen [ansiota], koska mä olin semmonen nuori kloppi, en mä tienny mistään mitään ollenkaan.” (Mika)

Ammatillisissa opinnoissa asenne opiskeluun oli työelämäorientoitunutta. Opiskelu ei tuntunut vaikealta, ja varsinkin työssäoppimisen jaksoista pidettiin paljon. Opiskelijoilla oli vahva halu kehittää omaa osaamistaan ja ammatitaitoaan, ja vaikka kaikki koulutyö ei olisikaan kiinnostanut, päämäärä valmistumisen jälkeisestä työllistymisestä motivoi.

”Mä halusin [amatillisissa opinnoissa] niin ku lähteä heti erikoistumaan johonkin työtehtävään, [--] niin en halunnu siihen niin ku kolmea semmosta turhaa lisävuotta [lukiossa] niin sanotusti. Että sittenhän mä [amatillisten opintojen] jälkeen pääsin suoraan niinku oman alan työtehtäviin.” (Kim)

Ammatillista koulutusta itsestäänselvyytenä pitäneet kokivat vahvasti kuuluvansa opiskelijajayhteisöön.

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN MERKITYKSEN VÄLTÄMÄTTÖMÄNÄ PAHANA KOKENEILLE KAIKKI KOULUUN LIITTYVÄ OLI VASTENMIELISTÄ.

Koulussa ja kaveriporukoissa viihdyttiin hyvin, ja opinnot etenivät samassa tahdissa muiden mukana. Oman mukavan vertaisryhmänsä löysivät nekin, joiden lukio-opinnot olivat keskeytyneet ja jotka olivat vaihtaneet ammatilliseen koulutukseen.

”Viihdyin ja oli et siel oli niinku heti erilainen ilmapiiri ja mukavat kaverit ja tota, meilläki oli sellanen luokka et se oli koottu tämmösisistä ketkä ei tullu suoraan peruskoulusta et suurin osa oli vähä vanhempaa ni sit kyl sopeutu tosi hyvin sinne ja kaikil oli vähä erilainen elämäntilanne ja näin ni siel oli kyl mukavaa.” (Sanna)

Vaikka oma sosiaalinen ympäristö arvosti ammatillista koulutusta, se ei luonut painetta hyvään opintomenestykseen. Vanhempien odotukset ohjasivat pikemminkin siihen, että tavoitteita arvosanojen suhteen ei asetettu kovin korkealle.

”No siis vaik se kuulostaa tosi hurjalta niin äitini sanoi ihan kaikella rakkaudella, että tee koulussa vaan parhaas, mutta niinku ei kannata silleen elätellä toiveita, että sinusta tulis koskaan mitään tai että olisit hyvä koulussa, koska vanhempasikaan eivät olleet hyviä koulussa.” (Maria)

Korkeakoulutukseen hakeutuminen ei vielä ammatillisten opintojen aikana tuntunutkaan ollenkaan omalta asialta. Ammatillinen koulutus oli nimenomaan positiivinen valinta, ja opintojen jälkeen hakeuduttiin työelämään. Työllistymisessä ei ollut ongelmia, ja useimmat viihtyivät työssään. Jatkokoulutusaiheet heräsivät vasta usean työvuoden jälkeen, kun esimerkiksi alan huonot työehdot, matala palkka, työsuhteiden epävarmuus ja puuduttavat rutiinit

nousivat omaa työuraa rajoittaviksi tekijöiksi ja saivat pohtimaan omaa tulevaisuutta koskevia vaihtoehtoja. Institutionaaliseksi rajaksi osoittautui tällöin ammatillisen koulutuksen mahdollistama asema työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa.

Ammatillisia opintoja itsestään selvinä pitäneiden kuvauskategoriassa oman ammatillisen alan korkeakouluopintoja tai alanvaihtoa haettiin ensisijaisesti parempien työehtojen toivossa. Muutokset suhteessa työelämään siis toimivat usein kimmokkeena jatko-opintoihin. Nimenomaan vahva kiinnittyminen ammatilliseen koulutukseen ja alan työhön toimi niin, että jatkokouluttautuminen ei heti ammatillisen koulutuksen jälkeen tuntunut itselle sopivalta.

”[Ammatillisista opinnoista valmistumisen jälkeen] mul oli semmone fiilis kyl koko ajan, et ei must niinku [--] Et tähä mä jään. Et eihä must nyt niinku ikinä vois tulla jotenki mitenkää enempää. Jotenki semmone hassu ajatus, et [--] No, et se oli semmone tyhmä idea, et mä halusin niinku ekonomiks. Mutta mä ajattelin, et ei siin ole mitään järkee [naurahdus]. Ni sit, no mä tein muutaman vuoden töitä. Ja sitte tota mä en oikei tiä mist se idea tuli, mut sit ku mä aattelin, et 'ei helvetti!' Et voimmä kokeilla kuitenkin. Ni sitte kokeilin ja pääsin [yliopistoon].” (Sari)

Jatko-opintoihin orientoituminen tarkoitti kuitenkin usein lapsuusperheen asettamien odotusten ja mallien muuttamista sekä erilaisten kulttuuristen, sosiaalisten ja omaa luokkataustaa koskevien rajojen tunnistamista ja kohtaamista. Se edellytti samalla aiemmassa koulutus- ja työhistoriassa omaksuttujen, omaa kyvykkyyttä koskevien käsitysten päivittämistä.

Välttämätön paha

Kun kaikissa edellä mainituissa kategorioissa koulutus itsessään näyttäytyi mielekkäänä asiana, ammatillisen koulutuksen merkityksen välttämättömänä pahana kokeneiden kuvauskategoriassa kaikki kouluun liittyvä oli vastenmielistä. Ammatillisen koulutuksen aloittaminen oli ollut pakko, johon oli ollut sopeuduttava.

Kielteinen asenne koulunkäyntiä kohtaan oli seurannut toisen asteen koulutukseen jo peruskoulu-

HUONO KOULUVIIHTYVYYS VAIKUTTI SOSIAALISIIN SUHTEISIIN JA MUKAAN KUULUMISEN TUNTEeseen.

ajoilta: ”Olin siellä ku siel oli pakko olla, että olisin mieluummin ollut missä tahansa muualla. [--] Se oli oikeestaan semmonen välttämätön paha se koulunkäynti” (Henri). Kouluvalintaa ei ohjannut halu opiskella, vaan ”vähiten huonon” vaihtoehdon löytäminen:

”Mä en ikinä oo haaveillu mistään ammattikoulututkinnosta ja mulle se oli semmonen välttämätön paha. Mä ajattelin, ihan rehellisesti sanottuna, ajattelin silloin elämässä, et mul ei oo mitään muuta mahdollisuutta ku lähteä ammattikouluun. Ja yritin valita semmosen alan mikä ois vähiten huono tai vähiten epäkiinnostava, et mä sain mut motivoituu opiskelemaan.” (Heidi)

Kielteisten opiskelukokemusten taustalla oli monenlaisia tekijöitä. Yksi koulutusvalintoja ja opiskelua hankaloittava asia oli perhetausta. Vanhemmilla oli useimmiten ammatillinen tai pelkkä perusasteen koulutus ja rajallisesti tietoa koulutusvaihtoehdoista. Heille oli melko samantekevää, mitä heidän lapsensa opiskelisivat, kunhan ”jonnekki pitää mennä” (Tero). Vanhemmilla ei liioin ollut muiden velvollisuuksiensa ja kiireidensä vuoksi mahdollisuuksia tukea yksilöllisesti lastensa koulunkäyntiä.

”Itel on mielikuva jääny et siit [lasten koulukäynnistä] ei niinku silleen oltu mitenkään niin kiinnostuneita, ku vois vaikka olettaa, kuin nykyään ollaan mones perhees. Tai ainaki sellasis niinku et jos vanhemmat on kouluttautunu pitemmälle. Et vanhemmat oli aika kiireisii silloin ku mä oon niinku vaikka ala-asteikänen, et heil ei varmaan ollu hirveest aikaa. Ja sitte niinkun yläasteen kohal ne varmaan luopu mun kohal toivosta.” (Tero)

Konkreettisesti sujuvaa etenemistä koulutuspolulla rajoitti huono koulumenestys, johon viittaa myös edellä sitaatissa mainittu ”luopuminen toivosta”. Arvosanat ja peruskoulun päättötodistus rajasivat jatkokoulutusmahdollisuuksia. Kielteiset arviot omasta kyvykkyydestä eivät kuitenkaan korostuneet, sillä nähtiin, ettei omaa potentiaalia ja osaamista vain ollut otettu peruskouluaikoina käyttöön. Kiinnostus ja huomio menivät ”väärin” asioihin, kuten koulun normien ja auktoriteettien vastustamiseen:

”Hauska silleen itse ajatella, et oisin voinut olla ihan hyvä mutta olin kyllä aika huono. [Olin] lähinnä semmonen näsäviisas ja ärsyttävä, todennäköisesti. Et meni aika helposti sukset ristiin opettajien kanssa. Ja en sit tosiaan hirveesti tehny niit läksyjä tai keskittyny asioihin.” (Joonas)

Ammatillisissa opinnoissa opintomenestystä koskevat tavoitteet eivät olleet sen korkeammalla kuin peruskoulussakaan, eikä panostus läksyjen lukuun kasvanut. ”En mä siel amiks ni en, en, sen voin sanoo varmasti et en kertaakaan oo avannu niitä kirjoja, koulukirjoja tai mitään et ne meni nyt, meni kuitenkin sit sillai ihan omalla painolla et pääs läpi.” (Henri)

Koulunkäynnin vaikeuksia selittivät joillakin oppimis- ja keskittymisvaikeudet, jotka vasta myöhemmin aikuisuudessa tunnistettiin ja ymmärrettiin paremmin. Huono kouluviihtyvyys vaikutti sosiaalisiin suhteisiin ja mukaan kuulumisen tunteeseen. Läheisiä ystävyys-suhteita ei syntynyt opiskelukavereiden kanssa. ”Siis oli siel varmasti hyviä puolia ja tiettyy, tiettyy viihtyvyyttä mutta en kyllä niinkun hetkeekään kaivannu sitä sen jälkeen ku se oli ohi” (Henri).

Vaikka opiskelu ei sinänsä kiinnostanut, pyrittiin ammatillinen tutkinto saamaan nopeasti valmiiksi, mahdollisimman vähällä opiskelulla, jotta päästäisiin työelämään ja itsenäistymään. Haasteena olivat kuitenkin runsaat poissaolot, rästiin jääneet suoritukset ja keskeyttämisen riski. Opintoja välttämättömänä pahan korostavassa kuvauskategoriassa erityinen raja on ylipäättään koulutuksellisen kiinnostuksen löytyminen ja oman itsen näkeminen koulutukseen osallistuvana yhteiskunnan jäsenenä. Lisäksi myös kaikki muissa kuvauskategoriassa tunnistetut rajat ja rajoitukset olivat samanaikaisesti läsnä tässä kategoriassa.

POHDINTA

Ammattikoulutustaistaiset yliopisto-opiskelijat ovat marginaalinen ryhmä, mutta heidän kokemuksensa avaavat ammatillisen koulutuksen merkitystä ja institutionaalisia rajoja yleisemmin. Ammatillinen koulutus oli heille tulostemme mukaan 1) tavoitteellinen askel kohti omia päämääriä, 2) itsestänselvyys, 3) väärä valinta tai 4) pakollinen paha. Merkityksenantoja rakentavia teemoja olivat muun muassa opiskelijoiden perhetausta ja kotoa omaksutut koulutuspolun mallit, aikaisempi koulumenestys ja opintojen eteneminen sekä sosiaaliset suhteet (vrt. Haltia ym. 2018; Haltia ym. 2022; Laaksonen & Niemi 2022; Tolonen & Aapola-Kari 2021). Lisäksi ammatilliselle koulutukselle annettuja merkityksiä erottivat toisistaan orientaatio tulevaan työhön ja jatkokoulutukseen.

Opiskelijoiden merkityksenannot tekivät näkyviksi ammatillisen koulutuksen institutionaalisia rajoja suhteessa muihin koulutusmuotoihin ja yhteiskuntaan. Kuvauskategorioiden tarkastelussa piirtyy esiin toisiinsa kytkeytyvien ja kumuloituvien rajoitusten sarja, joka muovasi eri tavoin erilaisista taustoista tulevien opiskelijoiden kokemuksia ja koulutusmahdollisuuksia (ks. Laaksonen & Niemi 2022; O'Shea 2020; Reay ym. 2001). Institutionaalisia rajoja olivat myös erilaisissa kategorisoinneissa ilmenevät sosiaaliset ja kulttuuriset arvostukset, jotka synnyttävät opiskelijoille omaan taustaan sidoksissa olevia kuuluminen tai kuulumattomuuden tunteita (vrt. Juhila ym. 2012).

Tavoitteellisen askeleen kuvauskategoriassa korostuivat ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulu-instituution välinen kategorisaatio ja opiskelijavalintoja koskevat rajat. Väärän valinnan kuvauskategoriassa rajana näyttäytyi lisäksi toisen asteen jakautuminen yleissivistävään lukioon ja käytännölliseen ammattikouluun ja näihin eri instituutioihin kytkeytyvät oletukset opiskelusta ja taidoista, erityisesti niiden suhteesta teoriaan *versus* käytäntöön. Analyysimme tekee näkyväksi sitä, miten eri koulutusinstituutiot ovat olemassa suhteessa toinen toisiinsa ja miten eri koulun antamat todistukset, tutkinnot ja osaaminen mielletään hyödyllisiksi toisten koulutus-

instituutioiden konteksteissa (Tolonen & Aapola-Kari 2021).

Ammatilliselle koulutukselle annetuissa merkityksissä näyttäytyivät myös laajemmin yhteiskunnan luokkarakennetta ja identiteettejä koskevat kategoriat. Työväenluokkaisesta taustasta tuleville ammatillinen koulutus oli usein itsestään selvä valinta, ja eroa eri oppilaitosten välille tehtiin kategorisoimalla lukion ja ”amiksen” valinneita kavereita. Tällöin ammatillisen koulutuksen institutionaalsiin rajoihin törmättiin usein vasta työelämässä, jolloin ne liittyivät ammatillisen tutkinnon mahdollistamaan työmarkkina-asemaan eli työsuhteen ja työtehtävien laatuun. Välttämättömän pahan kuvauskategoriassa minkä tahansa koulutuksen hankkimista pidettiin vastenmielisenä, ja opiskelijoiden kokemuksissa olivat läsnä monenlaiset institutionaaliset rajat. Lisäksi omaa koulutettavuutta koskevat tulkinnat rajoittivat ajatuksia jatkokoulutusmahdollisuuksista.

Tulokset auttavat pohtimaan keskeisiä koulutuspoliittisia tavoitteita suomalaisnuorten koulutustason nostamisesta (OKM 2023). Tulevaisuudessa tarvitaan lisää tutkimusta muun muassa oppilaitosrajat ylittävien lukio- ja korkeakoulukurssien tarjoamisesta niille opiskelijoille, joille ammatillinen koulutus on tavoitteellinen askel omalla polulla ja niille, jotka ovat pettyneet ammatillisiin opintoihin ja haluavat myös myöhemmin jatkaa korkeakoulussa. Välttämättömän pahan kuvauskategoria on ajankohtaisen koulutuspolitiikan kannalta kiinnostava. Se liittyy sekä oppivelvollisuuden pidentämistä koskevaan uudistukseen että keskusteluun kolmivuotisen ammatillisen koulutuksen yleissivistävistä opinnoista ja yleisten jatkokoulutusvalmiuksien kehittämisestä. Muodollinen korkeakoulukelpoisuus on rajojen ylittämisen kannalta tärkeä institutionaalinen tekijä, sillä se mahdollistaa myöhemmin suunnanmuutokset ja korkeakoulutukseen pääsyn nuoruudenaikaisista epäilyistä ja jopa koulukielteisyydestä huolimatta.

Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää myös opintojen kehittämisessä ja opiskelijoiden uraohjauksessa. Eri kuvauskategoriat viestivät tarpeesta pohtia jatko-opintoihin orientoivan ohjauksen ja tuen oikea-aikaisuutta. Siinä, missä ammatillisen koulutuksen tavoitteelliseksi askeleeksi mieltäneet olivat tienneet alusta

asti jatkavansa opintoja korkeakoulutuksessa, ammatillisen koulutuksen vääränä valintana kokeneille jatkokoulutus tuli mieleen vasta opintojen aikana. Omaa ammatillista koulutustaan itsestänselvyytenä tai välttämättömänä pahana pitäneille työelämään siirtyminen oli ensisijainen tavoite, mutta jatkokoulutus tuli ajankohtaiseksi työelämässä koettujen haasteiden kautta. Näissä tapauksissa tutkinnon suorittaneet hyötyisivät jatko-opintoihin orientoivasta ohjauksesta ja valmennuksesta myös silloin, kun ovat ehtineet jo olla työelämässä (ks. Vehviläinen 2020).

Tutkimuksemme perusteella opiskelijoiden ammatilliselle koulutukselle antamat merkitykset tulee huomioida, jotta nuorten siirtymiä koskevaa politiikkaa ja koulutuksen käytäntöjä voidaan kehittää tarkoituksenmukaisesti. Institutionaalisten ja kulttuuristen rajojen tunnistaminen silloittaa siirtymää ammatillisesta koulutuksesta kohti yliopistoa.

¹Kirjoittajien lisäksi haastatteluja tekivät Annukka Jauhiainen, Niina Pesonen ja Piret Kinnunen Turun yliopistosta.

ULPUKKA ISOPAHKALA-BOURET
KT, professori
Elinikäisen oppimisen ja
koulutuksen tutkimuskeskus
(CELE)
Turun yliopisto
 <https://orcid.org/0000-0002-8535-8874>

NINA HALTIA
KT, yliopistotutkija
Elinikäisen oppimisen ja
koulutuksen tutkimuskeskus
(CELE)
Turun yliopisto
 <https://orcid.org/0000-0003-3521-4802>

LÄHTEET

- Akkerman, S. & Bakker, A. (2011). Boundary Crossing and Boundary Objects. *Review of Educational Research*, 81(2), 132–169.
- Bourdieu, P. (1986). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Roudledge.
- Haltia, N., Isopahkala-Bouret, U., & Jauhiainen, A. (2022). The Vocational Route to Higher Education in Finland: Students' Backgrounds, Choices and Study Experiences. *European Educational Research Journal*, 21(3), 541–558. <https://doi.org/10.1177/1474904121996265>
- Haltia, N. & Isopahkala-Bouret, U. (2023). A Visit to Another Class? Working-Class Graduates Entering University and the Graduate Labour Market in Finland. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 45(2), 192–205. <https://doi.org/10.1080/1360080X.2023.2180166>
- Haltia, N., Jauhiainen A. & Isopahkala-Bouret, U. (2018). Epätavallista reittiä yliopistoon. Ilman ylioppilastutkintoa yliopistoon hakeneiden taustat ja sisäänpääsy koulutukseen. Teoksessa R. Rinne, N. Haltia, S. Lempinen & T. Kaunisto (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 223–244.
- Herranen, J. & Souto, A.-M. (2016). Vapaus valita toisin? Ammatillinen koulutus koulutusympönteisten nuorten kunnianhimoisena valintana. Teoksessa H. Silvennoinen, M. Kalalahti & J. Varjo (toim.) *Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 195–227.
- Isopahkala-Bouret, U., Haltia, N. & Peura, M. (2021). Valintamekanismit, oikeudenmukaisuus ja korkeakoulujen autonomia. Analyysi toimijoiden välisistä merkityskamppailuista opiskelijavalintauudistuksessa. Teoksessa J. Varjo, J. Kauko & H. Silvennoinen (toim.) *Koulutuksen politiikat*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 345–380.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2012). *Kategoriat, kulttuuri & moraalit*. Tampere: Vastapaino.
- Kalalahti, M., Niemi, A.-M., Varjo, J. & Jahnukainen, M. (2020). Diversified Transitions and Educational Equality? Negotiating the Transitions of Young People with Immigrant Backgrounds and/or Special Educational Needs. *Nordic Studies in Education*, 40(1), 36–54.
- Käyhkö, M. (2014). Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset. *Sosiologia*, 51(1), 4–20.

- Laakkonen, E., Manninen, J. & Kauppila, J. (2017). Nuoret aikuiset naiset elinikäisinä oppijoina: Notkeaa toimijuutta työn, perheen ja opiskelun rajapinnoilla? *Aikuiskasvatus*, 37(1), 4–18. <https://doi.org/10.33336/aik.88393>
- Laaksonen, L.M. & Niemi, A.-M. (2022). "It is not all about studying". General Upper Secondary Schools' Institutional Habitus Shaping Students' Educational Choice Making. Teoksessa A. Rasmussen & M. Dovemark (toim.) *Governance and Choice of Upper Secondary Education in the Nordic Countries*, 155–174.
- Lahtomaa, M. (2023). "Sithän mul on mahdollisuus päteväenä hakea mihinkä tahansa": Avoimen väylän kautta valittujen aikuisopiskelijoiden neuvottelua koulutettavuudestaan ja työllistettävyydestään. *Aikuiskasvatus*, 43(1–2), 42–54. <https://doi.org/10.33336/aik.127922>
- Lappalainen, S., Miettola, R. & Lahelma, E. (2013). Gendered Divisions on Classed routes to vocational education. *Gender & Education*, 25(2), 189–205.
- Lindell, K., Mankki, V., & Rähkä, P. (2022). Erilaisen koulutustaustan haava: Ei-yliooppilaiden kokemuksia luokanopettajakoulutuksesta. Teoksessa E. Laakkonen, T. Sotkasiira, I. Lehto & M. Heikkilä (toim.) *Haavoilla – käsite ja kokemus. Aikuiskasvatuksen näkökulmia rikkoviin elämäntilanteisiin*, 31–52.
- Loukkola, A. (2019). Ammatillisen tutkinnon suorittaneiden osuus ammattikorkeakoulujen aloittaneissa on kasvanut. Tieto & Trendit -blogikirjoitus 13.5.2019. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/ammattillisen-tutkinnon-suorittaneiden-osuus-ammattikorkeakoulujen-aloittaneissa-on-kasvanut> (11.5.2023).
- Naidoo, R. (2004). Fields and institutional strategy: Bourdieu on the relationship between higher education, inequality and society. *British Journal of Sociology of Education*, 25(4), 457–471.
- Niemi, A.-M. & Kurki, T. (2013). Amislaiseksi valmistettu, valmennettu, kuntoutettu ja ohjattu? Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 201–215.
- Nori, H. & Vanttaja, M. (2018). Pitkä tie yliopistoon: Toisen mahdollisuuden käyttäjät. *Aikuiskasvatus*, 38(4), 276–290. <https://doi.org/10.33336/aik.88373>
- Nylund, M., Rosvall, P.-Å., Eiriksdóttir, E., Holm, A.-S., Isopahkala-Bouret, U., Niemi, A.-M. & Ragnarsdóttir, G. (2018). The Academic–Vocational Divide in Three Nordic Countries: Implications For Social Class And Gender. *Education Inquiry*, 9(1), 97–121. <https://doi.org/10.1080/20004508.2018.1424490>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, OKM (2023). Opetus- ja kulttuuriministeriön virkanäkemyksen tulevan hallituskauden valinnoista. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2023/perusopetuksen-jälkeisen-koulutuksen-yhteishaussa-lahes-77-000-hakijaa> (27.3.2023).
- Opetushallitus, OPH (23.3.2023). Perusopetuksen jälkeisen koulutuksen yhteishaussa lähes 77 000 hakijaa. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-927-1> (11.5.2023).
- O'Shea, S. (2020). Crossing Boundaries: Rethinking the Ways that First-in-Family Students Navigate 'Barriers' to Higher Education. *British Journal of Sociology of Education*, 41(1), 95–110.
- Pesonen, N. (2020). "Se oli samanlainen asia mulle ku et menis kuuhun": ei-yliooppilastaustaisten opiskelijoiden koulutuspolkuja ammatillisesta koulutuksesta yliopistoon. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/71390>
- Piesanen, E. (2005). *Yliopisto-opiskelijaksi vaihtoehtoisin poluin: näkökulmia ammatillisten ja avoimen yliopiston opintojen kautta yliopisto-opiskelijaksi siirtymisestä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Reay, D., Davies, J., David, M., & Ball, S. J. (2001). Choices of Degree or Degrees of Choice? *Class, 'Race' and the Higher Education Choice Process*. *Sociology*, 35(4), 855–874.
- Snellman, K. (2016). "Mulle ei ois tullut ammattikoulu niinkun kuuloonkaan. Ihan selvä." – Nuorten ja vanhempien tuottama puhe ammatillisesta koulutuksesta. Teoksessa M. Tuononen & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnantoja perheen kehystämänä*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 69–94.
- Stenström, M.-L., Virolainen, M., Vuorinen-Lampila, P. & Valkonen, S. (2012). *Ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen opintourat*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tolonen, T. & Aapola-Kari, S. (2021). Nuorten toisen asteen koulutusvalinnat: pääomat, strategiat ja koulutuksellisen arvon muotoutuminen. *Sosiologia*, 58(2), 103–118.
- Vehviläinen, J. (2020). *Kohti jatko-opintoja ja työelämää. Siirtymät ammatillisen koulutuksen jälkeen*. Helsinki: Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kohti_jatko-opintoja_ja_työelamaa_1.pdf (12.5.2023).
- Virolainen, M., & Tønder, A. H. (2018). Progression to higher education from VET in Nordic countries: Mixed policies and pathways. Teoksessa C. H. Jørgensen, O. J. Olsen, & D. P. Thunqvist (toim.) *Vocational Education in the Nordic Countries: Learning from Diversity*. London: Routledge, 51–73.